

Mazel tov

Margot Vanderstraeten

An extract

Original title Mazzel tov
Publisher Atlas Contact, 2017

Translation Dutch into Croatian
Translator Maja Weikert

© Margot Vanderstraeten/Maja Weikert/Atlas Contact/Flanders Literature – this text cannot be copied nor made public by means of (digital) print, copy, internet or in any other way without prior consent from the rights holders.

JEDAN

Bilo je to negdje početkom mjeseca, prije nego što su započela predavanja. Upravo sam položila popravni ispit iz španjolske gramatike, pa sam s olakšanjem koračala predvorjem sveučilišne zgrade na putu prema menzi, gdje su bezbrojni studenti sjedili na klupama poredanima uza zidove, razgovarali i pušili.

Hodnik koji je vodio prema menzi bio je uzbudljiviji od mnogih seminara. Židovi s oglasnim pločama bili su puni primamljivih oglasa: „Tko želi zamijeniti svog stanodavca za moga“, „Ide li netko sa mnom u Barcelonu – jedno je mjesto još slobodno, međutim, samo pod određenim uvjetima. Nazovi me“, i „Besplatno nudim svoju vreću za spavanje onom tko se zajedno sa mnom želi uvući u nju“.

Jedan od kutova bio je predviđen za oglase studentskog servisa za zapošljavanje.

Zainteresirani za za neki od ponuđenih poslova u vitrini od pleksiglasa s vratima na zaključavanje, ulazili su s brojem odgovarajuće ponude posla u mali ured koji se nalazio nešto dalje. Tamo im je djelatnica studentskog servisa tmurno nabrana čela objasnila sve što je trebalo znati o poslu; a što se uglavnom svodilo na ime, adresu i telefonski broj poslodavca, a onda bi im, dahćući pod težinom svog dosadnog posla, zaželjela uspjeh na natječaju.

Preko tog sam servisa tijekom proteklih dviju godina dobila priličan broj privremenih poslića. Od sobarice do „hostese“ koja promovira prašak za pranje, preko asistentice u privatnoj agenciji za zapošljavanje, do nadzornika u muzeju.

Kad sam naišla na rukom napisani oglas: „Traži se student(ica) za svakodnevnu poduku nakon škole za četvero djece (između osam i šesnaest godina) te pomoć kod domaće zadaće“, smjesta sam si zapisala broj na dlan. U roku od sat vremena djelatnica mi je pribavila sve potrebne podatke o obitelji koju ću ovdje nazvati Schneider, ali koja je u stvarnosti imala drugo prezime, ali takvo koje je također zvučilo njemački.

Schneiderovi su židovska obitelj, priopćila mi je djelatnica, no to, normalno gledajući, ne bi smjelo predstavljati nikakav problem, a ukoliko to ipak jest problem, mogu joj se ponovno obratiti, u tom će slučaju provjeriti možemo li zajednički pronaći neko rješenje, ali ne može obećati da će nam to poći za rukom, jer se s tim ljudima nikad ne zna, toliko je znala, kao i to da će mi obitelj Schneider plaćati šezdeset belgijskih franaka na sat, što nije puno, ali nije ni malo. Što se novca tiče, još me je upozorila, Židovi su slični Nizozemcima.

Kad sam je začuđeno pogledala, ona mi je, ako je to uopće moguće, s još većim čuđenjem uzvratila pogled. „Što misliš, zašto toliki Nizozemci pohađaju ovu flamansku školu za prevoditelje? Jeftina je i ujedno kvalitetna. Netom po primitku diplome, opet se vrate u svoju zemlju. Mi zapravo školujemo svoje najveće konkurente. Na sreću sveučilište dobiva subvencije za svakog studenta. Dakle ipak ima nekakve koristi od toga što su ovdje. Ali što zapravo želim reći: ne daj se preveslati. Nemoj prihvatiti nikakav probni rok, čak i u slučaju da nakon prvog tjedna odlučiš prestati s radom, moraju ti platiti za sate koje si odradila.“

Promatrajući djelatnicu kako brblja okvirno sam izračunala da bih mogla zaraditi šesto franaka tjedno, dakle dvije i pol tisuće mjesečno. U vrijeme kad je stanarina malog apartmana iznosila oko šest tisuća franaka, to nije bilo za odbaciti.

DVA

„Dobar dan, gospođo. Mogu li razgovarati s gospodinom ili gospođom Schneider?“

„Ja sam gospođa Schneider.“

„Dobar dan. Tražite studenta koji bi mogao pomagati Vašoj djeci pri domaćim zadaćama?“

„Tražimo nekog već *un certain* vrijeme.“

„Vidjela sam oglas tek ovaj tjedan.“

„Prošle smo godine imali šest studenata. Odustali su nakon nekoliko večeri.“

„Zašto su odustali?“

„Hm, zašto. Zašto ne, *n'est-ce-pas*? Nisu dobro radili, to vam mogu reći.“

„Imate četvero djece.“

„Dva sina i dvije kćeri.“

„Koliko im je godina?“

„Između osam i šesnaest. To piše u oglasu. Zašto me nazivate ako niste pročitali oglas? Koliko je Vama godina?“

„Dvadeset...“

„Samo ste četiri godine stariji od našeg najstarijeg. Na kojem sveučilištu studirate?“

„Na Sveučilištu Antwerpen. Na Višem institutu za prevoditelje i tumače.“

„To nije sveučilište, to je viši institut.“

„U Belgiji to vrijedi kao sveučilište.“

„Belgija je bizarna.“

„Studiram francuski i španjolski.“

„Francuski je u redu. No vaš nam španjolski nije ni od kakve koristi. Mi kod kuće s djecom razgovaramo francuski. Ali njihova je škola flamanska, u stvari bih trebala reći „nizozemskog jezičnog područja“, *n'cest-ce-pas*? Moga muža trenutno nema kod kuće. Morate razgovarati s mojim mužem.“

„Rado bih došla i predstavila se. Kad bi Vam odgovaralo?“

„Imate li iskustva s djecom?“

„Volim djecu. I podučavanje mi se sviđa. Smijem li navratiti u petak?“

„Petkom nikad ne možete doći k nama. Imate li iskustva s podučavanjem?“

„Katkad sam pomagala svojim nećacima i nećakinjama. Te svojoj sestri. A prije i svojim prijateljicama i prijateljima.“

„Onda ne možete znati sviđa li Vam se podučavanje, *n'cest-ce-pas*.“

„Sigurno mi se sviđa.“

„U petak već počinje naš blagdan, pripreme za blagdan. Djeca tog dana popodne nikad nemaju školu. Ali zato je imaju srijedom popodne. Šabat traje, jednostavno objašnjeno, od zalaska sunca u petak do zalaska sunca u subotu. Subotom dakle također ne možete doći, taj dan je namijenjen odmoru. Ali očekujemo da svake nedjelje ujuro dođete k nama. Da pomognete djevojčicama. Mislite li da biste to mogli?“

„Ne bi trebalo biti nikakvih problema s time.“

„Mislite li da nas možete poštovati?“

„Što time želite reći?“

„Mi nismo kao svi drugi, *n'est-ce-pas*. To ćemo vam poslije objasniti. Kao prvo me zanima jedna stvar: studenti poput vas, kao i mnogi drugi, izlaze subotom navečer. A nedjeljom rado duže ostaju u krevetu.“

„Ja sam ranoranilac“, slagala sam.

„Kad biste mogli doći i predstaviti se?“

„Odgovara li Vam srijeda popodne, gospođo Schneider?“

„Upravo sam Vam rekla: djeca srijedom popodne imaju nastavu. A bilo bi poželjno da vidite djecu.“

„Htjela sam reći, u kasno popodne“, ispravila sam se. „U pet sati? Imam Vašu adresu.“

„Možete li mi, molim Vas, reći Vaše ime?“

TRI

Moglo bi se pomisliti da se nitko ne može prisjetiti kakvo je vrijeme bilo prije približno trideset godina, ali sjećam se da je sunce sjalo i nebo je bilo svijetloplavo – onakva topla plava boja u kojoj se skriva nagovještaj jeseni – kad sam te rujanske srijede otpješačila u Belgiëlei, široku prometnu cestu koja presijeca židovsku četvrt na dva dijela i izlazi na prekrasno zidano povišeno ležište kolosijeka između Zurenborga i legendarnog glavnog kolodvora Antwerpena, *Antwerpen Centraal*.

Nikad nisam zalazila u taj dio grada. Poznata mi je bila samo Pelikaanstraat s njezinim mnogobrojnim draguljarnicama, koje posebice nedjeljom privlače ljude zainteresirane za kupnju.

Ugodno iznenađena primijetila sam mnoštvo djece na biciklima. Uredno odjeveni klinici, djevojčice i dječaci – iako bez sljepoočnih uvojaka – gurali su odvažno ali pažljivo svoje romobile preko pješačkih staza, katkad tik do mojih nogu. Ispred nekolicine kuća – možda škola i dječjih vrtića? – bilo je parkirano više od tuceta romobila i isto toliko dječjih bicikla. Vozila s dva ili četiri kotača rijetko su bila zaključana ili osigurana lancem.

Muškarci s punim bijelim, sijedim ili crnim bradama koračali su, očigledno užurbano, prema svome cilju. Izgledalo je kao da znaju kamo idu, nisu me gledali, usmjeravali su poglede na drugu stranu. Njihove brade i sljepoočni uvojci koji su počinjali iznad ušiju a završavali na ramenima lepršali su, ne zbog vjetra, nego zbog brzine njihovih koraka. Podsjećali su na ljude iz pogrebnog poduzeća koji žure na sljedeće groblje. Neki su nosili bijele čarape ispod crnih pumperica. Njihovi duboko crni satenski kaputi – koji su isto tako mogli biti od svile kao i od poliestera – izgledali su jednako, sezali su do ispod koljena i nikad nisu bili otkopčani. Zar se ti muškarci ne znoje kao ljudi? Zar ne sopću pod svojim krutim, tamnim šeširima sa širokim obodima?

Gotovo sve žene koje sam susretala imale su istu kosu: neku vrstu kestenjasto smeđe paž-frizure koja im je dosegala tik do ramena. Na nekima od njih primjećivalo se da nose jeftine perike. Druge su na glavi imale marame ili neku vrstu kape kakve su nosile moja majka i baka kad su početkom proljeća bijelile svodove u stanu. Izgledalo je kao da su plavuše u toj četvrti rijetkost. Suknje i haljine do gležnjeva dominirale su slikom ulica. Unatoč toplom vremenu, mnoge su žene nosile dugačke čarape crne, prljavoružičaste ili smeđe boje, jedna je nosila bijele. Nije se mogao uočiti gotovo ni jedan dekolte. Jedina žena koja je na sebi imala nešto živih boja prošla je pored mene vozeći bicikl, s walkmanom na glavi.

Pozvonila sam na vratima raskošne gospodske kuće sa širokim pročeljem koja je očigledno nedavno bila renovirana. Na prozorskoj dasci pokraj vrata, ispred zavjese je blistao svijećnjak s više krakova. Iznad zvonca bio je pričvršćen prozirni tuljac u kojem se, kako je izgledalo, nalazio savijeni komad papira. Pretpostavila sam da se radi o nekoj vrsti poruke iz kolačića sudbine s nekom izrekom koja navodi na razmišljanje, nešto što danu pridaje utješan prizvuk. Lijepa pomisao, smatrala sam.

Ženski glas koji me je zamolio da „pogledam u zurilo“ i glasno poslao moje ime kroz interfon bio je isti kao onaj s kojim sam prije nekoliko dana telefonirala.

Potrajalo je trenutak dok sam shvatila da je zvonce bilo povezano s nadzornom kamerom te da me se snima. Krajem osamdesetih godina nadzorna je kamera slovila kao vrhunac tehnologije koji

u najbolju ruku očekuješ na ulazu u draguljarnicu ili neku veliku tvrtku, ali sigurno ne pokraj zvonca u stambenoj zgradi okruženoj drugim stambenim zgradama. Kod mojih roditelja, koji žive u kući izvan grada, stražnja se vrata zatvaraju tek navečer, nakon što je pas nahranjen. Inače su cijeli dan otvorena. U mom stančiću u Antwerpenu ključ, umotan u kuhinjsku krpu, jednostavno bacam kroz prozor kad pozvone gosti.

„Možete li se, molim Vas, odmaknuti malo dalje, previše ste visoki za zurilo“, rekao je glas, a meni se to svidjelo, „previše visoka za zurilo“.

Malo sam savila koljena i pogledala u ispupčeno zurilo. S druge je strane vladala tišina, barem pet minuta.

Nisam znala što da činim dok čekam. Zato sam uvijek iznova gledala u kameru i nelagodno se smiješila. Situacija mi je bila neugodna, no kad se čovjek negdje natječe, ne želi se neprikladno ponašati, a ukoliko prebrzo po drugi put pozvonim, to bi moglo iritirati, a možda su ljudi već pritisli automatski otvarač vrata, pomislila sam, a da to nisam ni primijetila. Možda sam trebala jače pritiskati vrata, cijelom svojom težinom ...

Promatrala sam kuće i stanove na drugoj strani ulice. I tamo su stajali svijećnjaci s više krakova, jedan veći od drugoga. Brojila sam krakove: sedam, jedan je imao devet.

Na dovratcima susjeda na drugoj strani ulice očigledno su visjeli isti tuljci. Jedan muškarac u dugačkom crnom kaputu i širokom šeširu ušao je u jednu od kuća. Potražio je ključ i dok je kopao po svojoj aktovki, okrenuo se prema ulici gdje je svjetlost bila bolja. Ljubazno sam kimnula glavom, ali on se ponašao kao da me ne vidi. Prije nego što je sa svojim šeširom nestao kroz vrata, letimično je dodirnuo tuljac.

Na jednom od prozora kuće u koju je ušao pojavile su se dvije žene koje su se pretvarale da me ne gledaju, ali su me temeljito proučile. Nisu pritisle svoje znatiželjne noseve na okno, spadale su u drugu kategoriju špijuniranja: onu koja svjesno stoji nekoliko koraka odmaknuta od prozora u uvjerenju da odatle sve mogu neopaženo držati na oku, dok zapravo postižu suprotni učinak.

Baš kad sam htjela po drugi put pozvoniti, iza masivnih drvenih vrata začulo se zveckanje lanca. Čula sam zveckanje i guranje zasuna, kako na gornjoj, tako i na donjoj strani vrata. Zveckali su ključevi. Začula sam zujanje, vjerojatno interfona.

Dvije blijede hihotave djevojčice u tamnoplavim suknjama i bijelim bluzama dugih rukava i zakopčanih do vrata nasmijano su me proučavale pogledima, a tako sam i ja promatrala njih: znatiželjno i zainteresirano. Jedna je djevojčica bila maksizdanje one druge.

„*Entrez*, molim Vas, *entrez*“, rekla je Mini, koja je imala i mini glasić.

„Naši Vas roditelji očekuju“, nastavila je Maksi. I njezin je glas zvučilo sićušno.

ČETIRI

Prvih pola sata sjedila sam nasuprot gospodinu Schneideru u prostoriji koju su nazivali „radna soba“, a koja se nalazila na stražnjoj strani prizemlja, odmah iza dizala.

Dizalo! Uopće nisam imala pojma da postoji takav luksuz; da u gradu žive ljudi, ljudi bez tjelesnih nedostataka, koji su dali ugraditi dizalo u svojoj kući.

Debeli bijeli sag u koji su mi stopala praktički tonula ostavio je dubok dojam na mene. Moja je majka više voljela pločice: ukoliko istreseš vjedro sapunice na njih, možeš ih izribati u tren oka. U ovoj je kući ulazno područje bilo obloženo bijelim sagom.

Na jednom od zidova treperile su videosnimke: ulica iz različitih perspektiva. Na jednoj od njih prolazio je neki nejasni pješak. Netko je gurao reklamne prospekte u poštanske sandučice.

U radnoj se sobi nalazio pisači stol i stalak za knjige, na kojem su se samo na jednoj polici nalazile knjige. Smjesta sam prepoznala hrbate knjige braće Bescherelle i *Le Petit Robert*, francusku

gramatiku i rječnik. Ostale knjige bile su hebrejska djela, svete knjige, kako sam pretpostavila, tako su izgledale, debele knjižurine u kožnim uvezima punima zlatnih slova i vitičastih ukrasa.

Prozori su sezali od poda do stropa s pogledom na vrt – usred grada - u kojem su jezerce s mostom preko njega najviše privlačili poglede. Na rubu velike mramorne vrtne terase nalazio se košarkaški stup s košem, a nešto dalje je visjela ljuljačka na jarkocrvenom metalnom postolju. Travnjak je bio savršeno održavan: svježe pokošena svijetlozelena trava.

Gospodin Schneider bio je visok, vitak muškarac. Na sebi je imao tamno odijelo, bijelu košulju i tamnoplavu kipu. Nije imao sljepoočne uvojke a njegova gusta crna brada, prošarana sjedinama, nije mu poput podbradnika visjela na prsima, nego je jedva pokrivala kožu.

Glas gospodina Schneidera bio je snažan, a govorio je nizozemski s istim snažnim francuskim naglaskom kao i njegova žena. Pomalo je nalikovao mome ocu, ali u židovskoj verziji, s dubljim borama na čelu i oko očiju. Ima ljudi koji nikad nemaju crvene obraze. Gospodin Schneider je naizgled bio takva osoba. Izgledalo je kao da mu je koža stalno blijedožuta. Samo su mu brkovi i brada oko usta licu pridavali nešto boje.

„Hoćemo li ovo ostaviti pri ovom jednom putu?“ zapitao je gospodin Schneider nakon što smo se rukovali. Nisam shvatila što je mislio. On je skinuo svoj sako i brižljivo ga objesio preko stolca, dobro pazeći da ramena točno vise preko rubova naslona. Zamolio me je da sjednem.

„Ako mi pružite ruku, gospođice, stisnut ću je“, rekao je, očito primjetivši nedoumicu na mome licu. „Jer ja poštujem Vas i Vaše običaje, zar ne. No mi, ortodoksni Židovi, sigurnosti radi ne rukujemo se sa ženama. To ima veze s čistoćom i takvim stvarima. Ali u ovom trenutku nećemo razgovarati o tome. Bilo bi lijepo kad biste poštovali naš običaj.“

Nasmiješila sam mu se. Vjerojatno prilično glupavo. Pogledala sam svoju desnu ruku i pitala se što bi na njoj moglo biti nečisto. Priznajem, prsti su mi bili umrljani Tip-exom.

Na jednoj širokoj dasci na polici za knjige, okružen trima okruglim kartonskim kutijama, nalazio se crni šešir sa širokim, krutim obodom. Tek nedavno sam na buvljaku kupila sličnu kutiju Borsalina: u njoj čuvam cjelokupnu prepisku svog dosadašnjeg života.

Gospodin Schneider započeo je s monologom. Predaha, u kojima bih i ja možda mogla doći do riječi, nije bilo, a kad sam mu pokušala postaviti pitanje, ponašao se prema prekidu kao političar na talk showu: nakon pauze nepokolebljivo je nastavio govoriti.

„Imam četvero fantastične djece“, rekao je, „dva uzorna sina i dvije isto tako uzorne kćeri. Oni se, logično, svi međusobno razlikuju, a ja ću Vam tu logiku pokušati pobliže objasniti.“

Pomislila sam: ne, zaboga, mrzim uzornu djecu, nikad se nisam mogla sprijateljiti s njima i uglavnom ih prepoznajem već na daljinu, njihova se uzornost može iščitati već po njihovim cipelama i po načinu kako hodaju i gledaju; stupanj njihove uzornosti zrači već i iz načina na koji drže bradu.

„Simon je naš najstariji“, započeo je gospodin Schneider. „Sad mu je šesnaest godina. Nalikuje, hoću reći po karakteru, svojoj majci, mojoj supruzi. Blag je i istovremeno čvrst, shvaćate li? Shvatit ćete to kad upoznate moju suprugu. Odličan radnik koji radije šuti nego govori, to je on, ali ne smijete ga podcijeniti, srce mu je na pravom mjestu, a britka je jezika.“ Tako se izrazio. A ja sam se morala nasmiješiti.

„Kad Simon otvori usta, gospođice, to ne čini da bi govorio, nego zato što ima što za reći, shvaćate što želim reći. *N'importe*: nećete imati puno posla s njim, njegovi su predmeti matematika i prirodne znanosti. Simonovo znanstveno područje je za Vas preteško i previše specijalizirano, Vi ste nadareni za jezike, ako sam to dobro razumio, Vaš mozak funkcionira drukčije, zar ne. Našem Simonu možete jedino pomoći u predmetima francuski i nizozemski, možda i kod povijesti i zemljopisa. Naš najstariji sin će se već sam javiti ako Vas bude trebao. Ali ako Vas treba, naša je želja da može računati s Vama, zar ne.“

„Dakako“, rekla sam.

„Jakov je naše drugo dijete“, nastavio je. „Znate, dobili smo dva dječaka jednog za drugim, a onda dvije djevojčice. Nije moglo biti bolje. Prvo sinovi. A onda kćeri. Blagoslovljeni smo, moja

supruga i ja. Jakovu je trinaest godina, sljedeći mjesec navršit će četrnaest. On je moja slika i prilika: junak na jeziku koji je u školi vrlo popularan. Smijem to tako reći, i ja sam nekoć bio kao on. Jakov ima puno prijatelja, kao i ja prije. Brzo uspostavlja kontakte. Društven dječak. Moramo paziti da prebrzo ne uspostavi kontakte, a posebno s djevojkama, shvaćate što hoću reći. Ja sam prije u miru čekao da dođe moje vrijeme. Ali moja supruga i ja vjenčali smo se sedamdesetih godina. Od tog se vremena sve promijenilo, svijet se prebrzo vrti, a Jakov voli brzinu. Vrlo je bistar. Uvijek želi isprobati nove stvari i voli sve što je napeto. Pa će dakle istestirati svoje granice, izazivati život. Ne znam hoće li Vas Jakov trebati. Svoje glav je. Ali ipak bismo željeli da redovito ispitujete njegov nastavni program. Potrebne su mu lekcije iz discipline. Morate biti strogi s njim, ali ne previše strogi, pronađite zlatnu sredinu.“

Naglašeno, i malo s dosadom, kimnula sam glavom. Radije bih osobno upoznala njegove sinove, te uzorne dječake, umjesto da slušam hvalospjeve o njima, ali nisam mu se usudila to i reći.

„Elziru i Saru već ste vidjeli“, nastavio je gospodin Schneider.

Ulovila sam se pri tome da ponovo kimam glavom.

„Elzira je naša starija kći, Sara naša mezimica. Elzira je u kolovozu navršila dvanaest godina. Nije ni dvije godine mlađa od Jakova. To u njezinoj nazočnosti nikad neću naglas reći, ali Elzira je pametnija nego oba njezina starija brata zajedno. Samo što se ne može dugo koncentrirati, brzo postaje nervozna, i to nas brine.“

Načas je zastao. Jedan je visoki dječak hodao vrtom.

„Škola nam je savjetovala da damo provesti psihološke testove, što smo i učinili. Ništa joj ne nedostaje. Samo je malo posebna.

I ponovo je načas zastao.

„Uglavnom ćete se morati brinuti za Elziru, našoj kćeri nedostaje samopouzdanja, znate, kao i svim tinejdžericama, naravno. Vrlo je nesigurna, a Simon i Jakov još potkapaju to klimavo samopouzdanje, iako mi pokušavamo našim *garçons* pojasniti da to ne smiju, zar ne. Mogu Vam navesti primjer: Jakov odbija igrati šah s Elzirom, iako ona nije loš protivnik. On ne želi igrati s njom jer već unaprijed zna da će ona oboriti polovicu pješaka ...“ Zurio je pred sebe sigurno pola minute. Tih se trideset sekunda i oteglo.

„Kažem vam u povjerenju: Elzira ima - njezina službena dijagnoza glasi dispraksija. Ne znam je li Vam taj poremećaj poznat. Njezin hendikep – ali u njezinoj nazočnosti taj poremećaj nikad tako ne nazivamo – nema nikakve veze s njezinim razumom, zar ne. Njezina motorika redovito podivlja, *c'est tout*. Ona ne može činiti fine pokrete i ima problema s ravnotežom i s koordinacijom. Ima tremor, kao ljudi koji boluju od Parkinsonove bolesti, zar ne. Nekad joj se ruke tresu, ne može kontrolirati mišiće, puno joj stvari ispada iz ruku pa stoga katkad djeluje nespretno; jedno područje u njezinu mozgu uvijek ne komunicira jednako brzo s drugima, tako to sebi možete predstaviti, kao kratki spoj, ali ta nespretnost nema nikakve veze s inteligencijom, zar ne, još jednom ponavljam, sve vrijeme želim reći, s njezinom je inteligencijom sve u redu.“

Uspravila sam se na svom stolcu jer je gospodin Schneider počeo sve brže govoriti, i jer je sve češće ponavljao „zar ne“.

„Vi, gospođice, sigurno znate da osoba koja se želi razviti ne može biti bez samopouzdanja, motivacije i ambicije. Mi se, dakle, bojimo da će se naša kći zbog tog navodnog nedostatka povući u sebe i postati plašljiva. Ona ne smije zaostati za drugim učenicima u razredu. Time bi joj bila nanesena nepravda. Mi ne želimo da ona pati. Ne želimo da ona postane tema razgovora. To je Vaš najvažniji zadatak: imati strpljenja s Elzirom i pobrinuti se za to da se ističe.“

Oči su mu se ovlažile, kašljucao je između rečenica, ali tempo mu se nije smanjio.

„A onda je tu još, *last but not least*: Sara, bez „h“. Sara ima tek osam godina. Ona je prvakinja u gimnastici, gipka poput zmije. Ne znamo od koga je naslijedila taj bizarni, beskorisni talent, u svakom slučaju ne od mene, a moja supruga ima mnoštvo talenata, ali tjelesna gipkost nije jedan od njih. Kad bi to ovisilo o Sari, bavila bi se samo sportom. To međutim ne dolazi u obzir, ne kod nas. Ni u kojem je slučaju ne želimo stimulirati u tom smjeru. Čak ni kad bi imala potencijala da postane

prvakinja svijeta u gimnastici. Mi želimo da ona trenira svoju glavu. Sad joj je tek osam godina. Ali začas će doći osamnaesta, shvaćata, pretpostavljam da me shvaćate.“

„Da“, čula sam samu sebe kako govorim.

„Gospođice, za svaku sigurnost ću sažeti ono što očekujemo jedni od drugih: mi od Vas, naša djeca od Vas, mi svi jedni od drugih“, nastavio je. „Mi Vam povjeravamo svoje sinove i kćeri. A Vi im poklanjate svoju pozornost. Pomažete im s domaćom zadaćom. Vi ste im tutor. Vi se bavite njihovim nastavnim planom i pridržavate ga se. Vi se brinete za to da oni budu uspješni, zar ne. A mi Vas plaćamo za Vaš trud, Vi ćete voditi popis sati kad ste radili, a kraj toga ćete opisati **en mots clés, keywords**, čime ste te sate ispunili, dogovoreno? Možemo li se moja supruga i ja pouzdati u Vas?“

Počelo mi se vrtjeti u glavi. Strpljivo podnoseći litanije gospodina Schneidera čeznula sam za svježim zrakom. U sobici je bilo zagušljivo. Na širokom balkonu iznad mene jedna je žena istresala krpu za posuđe. Primijetila sam da je gospodin Schneider više puta rekao „moja supruga“, ni jedan put „moja žena“.

Vrpoljila sam se na stolcu. Rado sam htjela upoznati tih četvero djece. Razgovarati s Mini i Maksi. I osobno vidjeti savršene sinove. Osim toga sam željela da mi gospodin Schneider napokon počne postavljati pitanja. Nisam valjda nizašta pripremila niz odgovora na fiktivna pitanja: što mislite o svojoj plaći, koje su Vaše jake, a koje slabe strane, u kojoj mjeri vladate jezicima, i objasnite zašto mislite da ste prava osoba za našu djecu ...

Gospodin Schneider ponovno je počeo govoriti. Dao je naslutiti da sam već dobila taj posao te da smjesta mogu početi raditi. On je dakle donio odluku ni ne pitajući me jesam li suglasna s tim poslom, i zbog tog sam se držanja narogušila. Smatrala sam da je vrijeme da odem kući. No prije nego što sam pokazala namjeru da ustanem, netko je pokucao na vrata. Žena s pregačom oko punačkog struka, kose skrivene pod kariranom kapom, s pladnjem je ušla u sobu. Stavila je pred nas dvije šalice s vrućom kavom i dva komada kolača sa sirom, te bez riječi ponovno nestala.

„Znate li vic o Moosu koji leži na samrti i zove k sebi svog poslovnog partnera Amosa?“ zapitao je gospodin Schneider. Počeo je pričati. O umirućem Moosu koji ne želi umrijeti prije nego što je zamolio svog poslovnog partnera Amosa da mu oprostí određene činjenice.

„Sjećaš li se još kako je naša prva tvrtka bankrotirala? To je bila moja krivica, Amose, i žao mi je zbog toga. Krivotvorio sam knjigovodstvo. Muljao sam i pronevjerio novac.“

„Opraštam ti, Moose“, smirio ga je Amos.

Moos: „A onaj auto koji je jedne noći totalno slupan. To sam bio ja, Amose, nisam imao naočale, i previše sam popio...“

„Zaboravimo to“, rekao je Amos.

„Onaj put kad je nedostajalo sto tisuća franaka iz trezor: ja sam bio onaj koji je uzeo taj novac jer sam morao platiti kartaške dugove svog sina.“

„Ah“, rekao je Amos, „ne uzrujavaj se, sve ti opraštam. Jer, znaš, arsen od kojeg ćeš tijekom sljedećeg sata umrijeti, ja sam ti stavio u kavu.“

Nakon tog vica, gospodin Schneider se grohotom nasmijao. Budući da me nije prestao gledati s očekivanjem, i ja sam se usilno nasmijala.

„Sad Vas napuštam“, rekao je isto tako naglo, kako je počeo pričati vic. Nije ni dotaknuo svoju tortu.

Ustao je, popravio svoju kipu koja mu je ukosnicom bila pričvršćena za uvojke, i ponovno obukao sako. Košulja mu je ispod pazuha imala svježe tragove znoja.

„Moja će supruga začas doći porazgovarati s Vama. Želim vam puno uspjeha.“

Automatski sam ispružila ruku, koju je srdačno protresao.

Najradije bih se udarila rukom po glavi.

PET

Gospođa Schneider, čije je ime bilo Moriel, bila je mlađa nego ja sada. Kad mi se predstavila, upravo je proslavila četrdeseti rođendan. U tom je trenutku bila točno dvostruko starija od mene.

Moja mi je baka to nekoć objasnila, ali potrajalo je tjedan dana dok mi je to uspjelo izračunati: samo jedne godine u životu možeš biti dvostruko stariji od nekog drugog. Nakon tog datuma godine, u najboljem slučaju, gmižu jedna prema drugoj; ljudi se primiču jedni drugima kao da, kao stabla, skupljaju godišnje prstenove koji ih čine snažnijima, koji čine da čvršće prijanjaju za tlo, da im se kruna raširi tako da se drugi lakše mogu skriti ispod nje. Dvadeset godina koje razdvajaju pedesetogodišnjaka od sedamdesetogodišnjaka nisu ništa u usporedbi s dvadeset godina koje zjape između desetogodišnjaka i tridesetogodišnjaka.

Gospođa Schneider bila je srednje visine, ni debela ni mršava. Izgledala je elegantna, gotovo već zastrašujuće elegantna. Na njoj se vidjelo, čak i osjetilo, da postavlja visoke zahtjeve sebi i drugima. Iz njezinih pokreta, njezina glasa, njezinog nakita, njezine odjeće – iz cijele njezine pojave – zračila je otmjenost.

Na sebi je imala tamnoplavi klasični kostim, decentan ali moderan. Njezina je frizura podsjećala na Pamelu iz Dallasa, do ramena i natapirana. Kad se kretala, suknja koja joj je sezala do ispod koljena, šuštalala je.

Više je djelovala kao dama nego kao majka. I koža joj je bila svijetla, s plavkastim odsjajem u boji njezine bluze.

Ponovno sam joj pružila ruku. Ponovno mi je uzvratila stisak. Ponovno sam sama sebi prigovorila zbog tog refleksa, koji je bio tvrdokorniji nego što sam slutila. Iako sam se dvoumila: možda se žene međusobno smiju dodirnuti, možda to pravilo vrijedi isključivo za drugi spol.

„Vi studirate“, rekla je sjedajući na isti stolac na kojem je prije sjedio njezin muž, ali ne prije nego što je rukom poravnala stražnji dio svoje suknje.

„Za prevoditelja.“

„Imate svoje ocjene kod sebe, *n'est-ce pas?*“

„Nemam ... niste to tražili ...“

„Ne možemo znati jeste li dobra studentice ako nemate ocjene sa sobom. Aaron kaže da govorite francuski.“

Odgovorila sam joj da je moje pasivno znanje jezika veće od aktivnog. „Nizozemski jest i ostaje moj materinski jezik. Prevodim samo s francuskog na nizozemski, ne obratno. To bi bila prava katastrofa.“

„Dakle ne vladate tim jezikom.“

„Vladam. Razumijem jezik, njegovu strukturu. Udubljujem se u literaturu. I jako se zanimam za gramatiku“, rekla sam, što nije bila laž. Što više iznimaka, to bolje.

„Možete pomoći našoj djeci s domaćom zadaćom iz francuskog.“

Uzimala mi je mjeru poput osiguravajućeg agenta koji nakon katastrofe dolazi procijeniti štetu. Ovdje rupa, tamo poderotina, dvije ili tri pukotine koje se ne mogu ignorirati. Sve svoje rečenice izgovarala je kao konstatacije, nikad nije podizala glas na koncu rečenice. Nigdje ni traga pitanju. Nisam znala govori li namjerno na taj način, ili je to prije simptom nesigurnosti u jeziku ili nemara. Prilikom telefonskog razgovora to mi manjkavo vladanje nizozemskim nije tako snažno upalo u oči kao ovdje. Možda se ne usuđuje upotrebljavati inverziju u nizozemskom, možda je ni ne poznaje, nizozemski očigledno nije bio njezin materinski jezik. Iako je bilo moguće da joj je, kako se često vidi kod govornika francuskog jezičnog područja u Flandriji, netočno formuliranje bilo relativno svejedno. Mirne bih duše i njoj mogla davati lekcije.

„Naravno da im mogu pomoći s domaćom zadaćom.“

„Lijepo govorite nizozemski.“

„Hvala.“

„Imate lijepo ime.“

„I vi.“

„Hvala. Nisam zaslužna za svoje ime, Moriel, za njega mogu biti zahvalna svojim roditeljima.“
Oprezno se nasmiješila. „Mnogi misle da se zovem Murielle. Ali moje je ime Moriel, s o i bez dvostrukog l i e na kraju.“

Sad sam se i ja oprezno nasmiješila.

„U tjednu Vi dolazite u pet ili pola šest i ostajete barem do osam sati. A nedjeljom dolazite u deset sati i odlazite nakon što ste pomogli našim kćerima. Tad ne trebate pomagati našim sinovima, oni nedjeljom odlaze na biblijsku nastavu u sinagogu. ;Moj muž, Aaron, ili ja, platit ćemo vas svaki tjedan.“

Ona je svog muža dakle ipak nazvala po imenu. I, isto kao i njezin muž, ne pitajući za moju suglasnost, odlučila me je zaposliti.

„Imate hobije, *n'est-ce pas?*“

„Čitam. Odlazim u kino ili u kazalište. Što češća putujem u zemlje čije jezike učim. Sastajem se s prijateljima.“

„Imate puno hobija, ali ni jedan nema veze s djecom.“

„Smatram da su djeca fantastična.“

„Nemate iskustva s djecom.“

„Prije sam često pazila na djecu. Čitala sam djeci priče. Onda smo glumili te priče. Ili smo izmišljali nastavak, uvodili neki novi lik u radnju.“

„To ovdje ne smijete činiti.“

„Paziti na djecu?“

„Izmišljati priče. Ne želimo da to činite. Škola nije igra. A privatna poduka iz školskih predmeta je nešto drugo nego čuvanje djece. Možete li dobro šutjeti?“

„Eh ...“

„Ne želimo da s djecom razgovarate o svome privatnom životu, hoću reći, Vašem svijetu. Trebate raditi s nastavnim materijalom.“

„Ne čini mi se da je to problem.“

„Vaš život je Vaš život i ostaje Vaš život. Vi ste *seule*, samica?“

„Ja sam studentica.“

„Vi nije udata.“

„Živim zajedno sa svojim mladićem.“

„Vaši roditelji smatraju da je to u redu.“

Kimnula sam glavom i morala sam se ugristi za jezik da ne kažem kako su moji roditelji odustali od uplitanja u moj život, pa zato smatraju da je sve što činim u redu. Od njih sam dobila propusnicu, neku vrstu dozvole koja određenim posjetiteljima opere – uglednim osobama – omogućava pristup cijeloj zgradi i svim predstavama. Za vrijeme kazališne sezone navečer i preko vikenda sam radila kao glavna garderobijerka u Operi Antwerpena – to je bio lagodan posao, napojnice su bile vrijedne truda, a budući da su u svakoj garderobi radile po dvije osobe, a posla je bilo samo prije i nakon predstave, jedna je osoba mogla u miru čitati knjigu, dok je druga besplatno nazočila operi.

Ljudi s propusnicom nisu morali prolaziti kroz kontrolu ulaznica. Nisu morali u mraku tražiti ulaznicu. Imali su svoja stalna mjesta. Organizacija koja je davala takvu propusnicu, izbjegavala bi konfrontacije i polazila od određenog povjerenja koje bi se vjerojatno bolje moglo nazvati „nadom“, i od samog je početka izbjegavala sve eventualne diskusije.

„Vaši su roditelji još zajedno?“

„Želite li pitati jesu li rastavljeni? Nisu.“

„Koliko vas je djece u obitelji?“

„Troje.“

„Svi troje su zdravi?“

„Koliko ja znam, da.“

„Vaš muž radi?“

„On traži posao.“

„Završio je studij, *n'est-ce pas?*“

„Godinu dana je studirao pravo.“

„Mladi je, dakle, od Vas ...“ Sad se njezin glas na kraju rečenice popeo za nekoliko centimetara.

„Ne, sedam je godina stariji od mene. Moj mladić je politički izbjeglica. Pobjegao je iz Irana zato što bi inače tamo bio proganjan. Možda će nastaviti studij, za industrijskog inženjera, ali još nije siguran, to ovisi o drugim faktorima, i o njegovu znanju jezika. Nizozemski nije jednostavan jezik za ...“

Predaleko sam otišla. Kad se osjetim stjerana u kut prezirom prema Nimi, uglavnom ne samo umišljenim, uvijek naglašavam kako je on politički izbjeglica, a ne ekonomski. Kao da moram uvjeriti i samu sebe da je netko tko bježi iz političkih razloga bolja, vrijednija osoba od nekog tko bježi od bijede i nedostatka budućnosti.

„On *donc* više ne studira pravo.“

„Kad bi studirao pravo, morao bi to činiti na jeziku kojim optimalno vlada. To je ovdje teško.“

„Vaš muž, on dolazi iz neke druge zemlje.“

„Iz Irana“, rekla sam, već upoznata s reakcijama koje taj odgovor može izazvati.

„Iraaaaann“, ponovila je kao da mora prožvakati tu zemlju.

„Teheran“, dodala sam.

„Vaš muž je musliman, *n'est-ce pas?*“, rekla je.

„On nije moj muž nego moj mladić. I on nije musliman koji ispovijeda svoju vjeru“, rekla sam. I to sam naučila dijeleći svoj život s Nimom. Da može biti korisno reći da moj mladić, iako je musliman, aktivno ne ispovijeda islam: ne moli se tri do pet puta dnevno, ne pridržava se Ramazana i nema nikakvih problema dijeliti život sa ženom koja nije muslimanka – dapače. Ukratko, previše je lijevo orijentiran da bi bio vjernik. Na etiketu muslimana koji ne ispovijeda svoju vjeru, isto kao i političkog izbjeglice, uglavnom se gleda kao na zaslugu, medalju na reveru, propusnicu u krug prijatelja i poznanika.

Katkad, ali sada ne, lažem da su mu roditelji bili sljedbenici zoroastrizma, učenja Zarathuštre. Nima ima prijatelje koji su zoroastrici. U tu vjeru, koja se ne temelji ni na Bibliji ni na Kuranu nego na Avesti, malo se razumijem. Ali prije svega znam da zoroastirici, posebice kad se precizira da naziv potječe od Zarathuštre, mogu računati sa simpatijama. Ta se religija može povezati s Nietzscheom, a Nietzscheom se u određenim krugovima može više podičiti nego bilo kojim Bogom.

„Vi je mlada, razumna žena. A vaš muž živi u zemlji ajatolaha...“

I te mi je već pjesme već polako bilo dosta. Riješila sam to po kratkom postupku: „Gospodo, moj mladić živi u Belgiji, i živi ovdje zato što je pobjegao od Khomeinija i njemu sličnih.“

Nisam joj rekla da Nima, koji je u Belgiju došao zajedno sa svojom dvije godine starijom sestrom, potječe iz imućne obitelji, i isto tako nisam odala da njegov otpor protiv islamskog režima nije baš bio pretjeran; on, koji je vrlo brzo otišao iz zemlje, u svojoj se ideološkoj borbi nije mogao pohvaliti s puno više nego nekolicinom noći u zatvoru i upisom u crnu listu, za razliku od mnogih svojih prijatelja.

Njegovi roditelji nisu htjeli da bude pozvan u vojsku u ratu protiv Iraka. Već i iz tog razloga, kao i više iranskih obitelji srednje klase, nisu oklijevali poslati svog sina na Zapad, kao i svoju kćer. Za vrijeme šahova režima profitirali su od slobode mišljenja i djelovanja. Teheran je za njih bio Paris Srednjeg istoka. Doduše, grozili su se od autoritativnog, diktatorskog šaha, ali još više su se grozili ekstremno konzervativne vjerske države. Željeli su da njihova djeca umjesto gorčine šiitske države mogu uživati u atmosferi poput one u Parizu, pa bilo to i u nekoj drugoj državi.

Gospođa Schneider nije pitala za ime moga mladića.

„Živite s nekim koji je druge vjere.“

„Da.“

„Niste muslimanka.“

„Odgojena sam katolički.“

„Ne kanite se obratiti.“

„Nisam vjernik. Više nisam. Ako sam to ikad bila ...“

„A vaši roditelji ...“

„Moji su roditelji redovito odlazili u crkvu. Slavili su velike katoličke blagdane. Uskrs. Svesvete. Božić. Sad kad smo mi, njihova djeca, više-manje odrasli, bogoslužje i vjera više im nisu toliko važni ...“

Ona se igrala sa svojom narukvicom koja je bila vrlo elegantna, isto kao i dva prstena koja je nosila, tanko srebro s minijaturnim kamenom. Ima dragulja koji šapuću, i dragulja koji vrište. Dragulji gospođe Schneider toliko su jasno šaptali da su nadglašavali svaki vrisak.

„Vaš muž je pobjegao od vjere.“

„Pobjegao je od vjerske države.“

„A njegov roditelj?“

„Oni su još tamo.“

„Vaš muž je Arapin.“

Oh, ne, pomislila sam, i tu temu moram po tko zna koji put ponoviti. „U Iranu ne žive Arapi nego Perzijanci. On ne govori arapski nego perzijski.“ Čarobna riječ „perzijski“ uvijek je funkcionirala – zahvaljujući rukom tkanim tepisima koje se smatraju dobrom investicijom, prije svega u Belgiji gdje su nekretnine jako na cijeni.

„Aaron Vam je ispričao o našoj djeci.“

„O svih četvero.“

Moj muž Vas ništa nije pitao.“

„On je cijelo vrijeme govorio“, odgovorila sam. I osjetila sam olakšanje što sam to mogla izgovoriti.

„Zahvaljujem Vam“, rekla je naglo. „Pozvat ću našu kućnu pomoćnicu. Krystina će Vas otpratiti prema vratima. Želim Vam ugodnu nedjelju. *Merci et bonne journée.*“

Pritisnula je zvonce koje se, kako izgleda, nalazilo ispod ploče pisaćeg stola, i kratkim je kimanjem glave napustila prostoriju, dok sam ja, zaprepaštena, ostala u njoj, u nježnom oblaku parfema čiji miris nisam uspjela prepoznati. Samo mi je bio poznat slatki miris parfema Anaïs Anaïs kojim bih s vremena na vrijeme natupkala vrat i ručne zglobove, ne toliko što sam voljela taj teški miris bijelih cvjetova, nego zato što sam htjela širiti duh spisateljice Nin.

Krystina nije bila žena koja me je počastila prekrasnom tortom od sira.

ŠEST

Nakon dobra tri tjedna gospođa Schneider me je nazvala. Tri studenta koja su se s uspjehom natjecala za posao kod Schneiderovih, nakon nekoliko lekcija više se nisu pojavila. Gospođa Schneider nije me upoznala s razlozima njihova odlaska, a ja se nisam niti potrudila saznati jesu li oni izbacili instruktore, ili su studenti sami odustali. Bilo je jasno da je nakon odlaska trećeg studenta trebalo poduzeti nužne mjere. U njima sam ja igrala glavnu ulogu.

U telefonskom razgovoru, gospođa Schneider ni jednom rječju nije spominjala neuspjeli razgovor vezan za moguće zaposlenje. Pretvarala se kao da prvi put razgovara sa mnom i napomenula da želi da joj djeca dobiju optimalnu nastavu, te da se ne smije gubiti vrijeme: svaki dan i večer treba korisno upotrijebiti, *n'est-ce pas?*

Bih li mogla doći, zapitala je.

„Kao što znate, moj je mladić još uvijek podrijetlom iz Irana“, nisam se mogla svladati a da to ne kažem.

„Aaron će voditi taj razgovor“, odgovorila je. I to po mogućnosti u njegovu uredu nedaleko Pelikaanstraat, mogu li što je brže moguće otići tamo. Odgovara li mi sutra u četiri sata poslijepodne, trebaju li doći po mene, ili poslati taksi, *peut-être*?

Onako kako je kuća Schneiderovih bila elegantna, tako je neelagantan bio njegov ured. U njemu se nije nalazilo više od neurednog pisaćeg stola od crnog metala i četiri stolca. Osjećao se zapah truleži, kao da jedini prozor o koga je udarala prljava kiša godinama nije bio otvaran, a truljenje betona zgrade u kojoj su se, sudeći po broju zvonaca i poštanskih sandučića, nalazili deseci ureda, ulazi kroz svaku poru. Tajnice u zgradi, kod koje je najupadljivije stilsko obilježje bilo nedostatak stila, bile su zajedničko vlasništvo, isto kao određeni uredski strojevi: pisači i fotokopirni strojevi i IBM kompjutori. Kroz prljav prozor mogla sam vidjeti metalne potpornje čeonog kolodvora *Antwerpen Centraal*.

Na stolu uz zid ureda gospodina Schneidera ležala su svakojaka povećala, kliješta i pincete. Mikroskopi su, kako mi je izgledalo, potjecali iz prapovijesnih vremena. Na sredinu stola padalo je blještavo neonsko svjetlo koje nije dopuštalo nikakve sjene, i koje je sve činilo još ružnijim nego što je to ionako već bilo.

„Ja trgujem dijamantima“, rekao je gospodin Schneider.

Nisam uspjela potisnuti osmijeh.

„Smijete se?“

„Moja privatna šala.“

„Već sad?“

„Pomislila sam na nekoga.“

„O.“

„Na Willema Elsschota. Frans Laarmans. Trgovac sirom.“

„Elsschot?“

„Flamanski autor, nije važno“, promrmljala sam.

„O, ja sam pročitao Elsschotova djela! A Simon, naš najstariji, za nastavu nizozemskog izabrao je Elsschota. S Jakovom vjerojatno neće biti drukčije. Učenici se, naravno, ne odlučuju za knjige tog autora zato što ga strašno vole, nego zato što je Elsschot pisao tanke knjige, i to jednostavnim jezikom.“

Gospodin Schneider se smijao cijelim svojim tijelom.

„Elsschot je bio iz Antwerpena, zar ne?“ nastavio je. „Bio je dobar igrač šaha. Sapira, jedan poljski Židov, neko je vrijeme bio rado viđen gost kod De Ruddersa, jer tako se Elsschot u stvarnosti zvao, ako se ne varam.“

„De Ridder“, ispravila sam. Ali bila sam zabezeknuta. Nikad nisam očekivala da bi me Židov s kipom i bradom mogao nečemu naučiti o Elschotu. O piscu, koji je umro 1960. godine, napisala sam svoju završnu radnju, pa sam se prije toga duboko udubila u njegov život. Kad se nekad biciklom vozim gradom, po lijepom vremenu katkad navratim u dio grada u kojem je živio, i gdje se nalazio lokal u koji je stalno zalazio. Nikad nisam naišla niti na kakvu informaciju o njegovom židovskom prijatelju ili prijateljima.

Čim sam sjela na stolac od skaja koji je škripao, gospodin Schneider se ponovno raspričao: ovaj put o moći Perzijskog carstva, o mitu o nekom Hamanu koji je u biblijskoj knjizi Estere bio glavni ministar Perzije i koji je zagovarao uništenje svih Židova, „jer Židov Mordokaj je trebao prignuti koljeno i pasti ničice pred ovim Perzijancem“.

Još nikad nisam čula za to ime, niti te priče. Niti o Purimu, židovskom karnevalu, vjerskoj proslavi koja je, prema gospodinu Schneideru, povezana s tim Hamanom i Mordekajem. U tom me trenutku to nije ni zanimalo. Bila sam ovdje radi posla.

Ali gospodin Schneider već je nastavio sa svojom pričom. Ponovno nije mogao prestati govoriti, i imala sam dojam da me pokušava pridobiti lijepim riječima, da želi popraviti nešto što je njegova žena možda zabrljala.

Govorio je o bogatstvu perzijske kulture i o značaju Mizrahi Židova u Iranu i daleko izvan njegovih granica. O teroru koji tlači iransko stanovništvo, a onda je prešao na židovsku kuhinju i njezin utjecaj na Libanon i Srednji Istok. Čak je govorio o inteligenciji Perzijanaca, njihovoj kulturi i tradiciji. Toliko hvale Nima nije namaknuo za svoju domovinu čak ni u svojim najšovinističnijim trenucima. Po mome mišljenju to je već bilo na rubu smiješnog.

Između redaka gospodin Schneider je još dao naslutiti da je možda ipak poslova sa šahom, ne izravno, naravno, kako sam to uopće mogla pomisliti. Čak je moguće, rekao je, da još uvijek prodaje drago kamenje rodbini preminulog šaha, to ne može sa sigurnošću reći, na njegovom je području diskrecija isto tako dragocjena kao sirovi dijamanata kojima trguje. Ali jedan od njegovih stalnih klijenata, jedan bruslač dijamanta, bio je kod Farah Dibe, a prije je taj klijent putovao u Teheran, ali nakon islamske revolucije i bijega Reze i Farah Pahlavi na Zapad, taj draguljar mora ići samo do Pariza, što je znatno udobnije.

Na svim su zidovima visjele slike s tamnoplavom pozadinom, ispunjene zlatnim hebrejskim slovima. Nije mi bila poznata ta abeceda. Nije mi polazilo za rukom čitati čak ni perzijsku abecedu, iako je Nima startao nekoliko pokušaja da me nauči. Zid iza njega krasili su naš kralj i kraljica.

Okviri slika podrhtavali su svaki put kad bi prošao vlak. Naježila sam se kad sam to vidjela. Kako je moguće da su se Židovi Antwerpena nakon rata ponovno okupili u svojoj staroj četvrti oko željezničkih tračnica, razmišljala sam dok je gospodin Schneider govorio o Visokom Vijeću za dijamante i Krugu dijamanta u Antwerpenu, i o židovskoj tradiciji na području dijamanta. Zar ta geografska sklonost nije znak mazohizma? Tko to sebi uopće želi nanijeti? Zašto se nisu naselili u nekom drugom dijelu grada? Zašto se čovjek iz dana u dan treba suočavati s užasom svog vlastitog, decimiranog naroda? Zašto bi čovjek dragovoljno htio gledati kako jedan od najmarkantnijih simbola patnje njegova naroda, njegove obitelji, svakodnevno prolazi mimo njega? Želio čuti drndanje vlakova, čak ga doslovce osjetiti? Prozor ureda zatresao se u svom okviru.

Šezdeset pet posto službeno registriranih Židova Antwerpena – potražila sam taj podatak nakon svog neuspjelog intervjua za posao – vlakovima je odvezeno u koncentracijske logore i logore za istrebljenje. Od tih tisuća stanovnika grada, koji su najvećim dijelom odvezeni iz vojarne Dossin u Mechelenu, većina se nikad više nije vratila. Židovska djeca koja su na neki način preživjela rat na nekoj adresi na kojoj su se skrivala, nakon 1945. godine bila su siročad ili polusiročad. Bilo je sasvim moguće da su gospodin i gospođa Schneider pripadali toj grupi. Ali gospodin Schneider radio je u neposrednoj blizini Simonsstraat, jedne od najvažnijih ulica dijamantske i židovske četvrti Antwerpena. Ulica je dobila naziv po Pieteru Simonsu, koji je kao inženjer bio odgovoran za gradnju željezničke pruge između Antwerpena i Mechelena. Mechelena, odakle je sto godina kasnije bilo transportirano puno Židova.

Postala sam nepovjerljiva. Sumnjičila sam gospodina Schneidera za nešto, ne znajući za što. Istovremeno sam bila nepovjerljiva prema sebi samoj.

Pomislila sam na svog djeda. Iz svog stolca za njihanje kraj peći pričao je o ratu i o logorima za ratne zarobljenike. Njegova mržnja prema nacizmu bila je toliko velika da je, kad je ležao na samrti, posljednjim snagama otjerao vrlo ljubaznu kućnu njegovateljicu: „Ne želim kćeri kolaboratora u ovoj kući.“

Osim toga sam pomislila na Yehudija Menuhina. Nima i ja smo posjedovali nekoliko CD-ova tog briljantnog violinista, koji je katkad davao koncerte zajedno s isto tako briljantnim indijskim sviračem citre, Ravijem Shankarom. Glazbu tih dvaju majstora interpretirali smo kao simbol harmonije između Zapada i Istoka; harmonije kakvoj smo težili u svom privatnom životu, što nam je često uspijevalo, ali ne uvijek.

Jednom od tih CD-ova Menuhina i Shankara bila je priložena knjižica sa sažetkom njihovih života. Menuhin je bio prvi židovski glazbenik koji je, nakon holocausta, ponovno počeo nastupati u Njemačkoj. Već 1947. godine, jedva dvije godine nakon Drugog svjetskog rata, dozvolio je da narod koji je poubijao njegov narod uživa u njegovoj genijalnosti i njegovoj umjetnosti.

Nisam razumjela toliku spremnost opraštanja. Bilo je dana kad sam preveliko opraštanje smatrala nekom vrstom izdaje. Ali svaki put kad sam svoje sumnje o čestitosti violinista dijelila s Nimom, govorio je da užasno pretjerujem, te da sam posebno privlačna kad toliko snažno pretjerujem pa da svakako moram nastaviti s time, da bezuvjetno moram sačuvati ogorčenje koje plamti u meni, i koje i njega zapali.

„Naša djeca idu u židovske škole“, prekinuo je gospodin Schneider moje misli.

„Židovske škole? Privatne škole?“ zapitala sam, smjesta se vraćajući na temu.

„Ne, ne radi se o privatnoj nastavi. Oni idu u židovsku školu koju flamanska vlada priznaje i subvencionira. Ali to je u svakom slučaju židovska škola, u kojoj su ključni židovska kultura, naš način mišljenja i postupanja. Imate li još pitanja?“

„Nisam znala da postoje takve škole.“

„Osim religijskog obrazovanja, i onog o židovskoj kulturi, svi učenici imaju uobičajene nereligiozne predmete. Istu nastavu kakvu ste Vi pohađali.“

„To mi se čini puno, sve zajedno.“

„Židovi uče rado i puno. Mi možemo svladati takve visoke zahtjeve.“

„A k tome još dolaze moje instrukcije? Još više nastave nakon škole?“

„Naša djeca nemaju ništa od dragulja, velikih automobila i drugog luksusa. Utoliko više od visokog duhovnog razvoja.“

„Jesu li samo židovska djeca u tim školama? Ili je nastava miješana, dostupna svima?“

„Da.“

„Da? Kako to mislite?“

„Isključivo židovski učenici.“

„Onda je to ipak privatna škola?“

„Ne. Kao što sam rekao: slijedi se službeni nastavni program ministarstva. Vlada nadzire naše nastavne sadržaje. Mi činimo ono što se od nas zahtijeva.“

„Ali djeca ne dolaze u dodir s nežidovskim vršnjacima?“

„Liberalna židovska djeca nekad pohađaju normalne škole, gimnazije i druge srednje škole. Ali pobožni Židovi daju prednost nastavnim ustanovama koje poštuju njihovu tradiciju i religiju. Mi ne želimo da naša djeca dobiju *light* verziju naše vjere i naše kulture. Naši sinovi i kćeri pohađaju *Yavneschool*, strogu ortodoksnu školu, koja međutim nije tako stroga kao *Jesode Hatora-Beth Jacom school*.“

„A nastavnici? Jesu li oni svi Židovi?“

„Nastavnici laičkih predmeta uglavnom nisu.“

„Laičkih predmeta?“

„Matematike, francuskog, nizozemskog ... Nastavnici religije su Židovi. Nastavnici svjetovnih predmeta u pravilu nisu.“

Zacijelo je moj pogled izražavao nedoumicu, no nije išlo drukčije. Još nikad nisam čula nešto tako neobično. A ipak mi ta materija nije bila nepoznata. I sama sam bila pedagoški rezultat katoličke škole u kojoj je osamdeset posto učenika potjecalo iz obitelji stranih radnika, i od kojih je većina vjerovala u Alaha. Kao dijete sam – sedamdesetih godina – pohađala školu u Meulenbergu, četvrti limburške rudarske zajednice Houthalen. Ta škola nije bila svjestan, već praktičan izbor: stanovali smo u selu isključivo s bijelim stanovništvom nešto podalje od nje, ali moja je majka sav svoj život predavala u Meulenbergu. U vrijeme kad još nije bilo ni govora o crnim školama, sjedila sam u klupi među svim mogućim nacionalnostima, nošnjama, mirisima, okusima, jezicima i vjeroispovjestima. U toj smo školi govorili vlastiti jezik koji je rođen na ulici i koji se jako razlikovao od jezika u bijelim područjima. Rečenice poput „tvoja majka je kurva“ i „drži jezik za zubima“ bile su na dnevnom redu, također i za mene. Onaj tko se sam nije branio, ostajao je kratkih rukava. Prijetnje fizičkim nasiljem – „Pretući ću te na ulazu u školu“ – bile su uobičajene. Isto kao i najukusnija internacionalna jela koja su se dijelila u pauzi. Sve dok im nije postalo preskupo, ili dok vlada tu uslugu nije počela smatrati previše progresivnom, u školi je bio i nastavnik islama. On je

imao nastavu nakon regularnih školskih sati. Djeca su ostajala dulje u školi, isto kao i učenici dopunske nastave za određene materinske jezike: španjolski, turski, arapski. Ali u tim su se židovskim školama svjetovna i vjerska nastava prožimale, cijeli dan, cijelu godinu, cijelo vrijeme školovanja.

„Zašto Vaša djeca ne idu u običnu školu i nakon nastave pohađaju nastavu židovske religije i hebrejskog?“ zapitala sam. Bila sam u drukčijoj poziciji nego prije nekoliko tjedana: Schneiderovi su sad htjeli nešto od mene, ja nisam imala što izgubiti.

„Mi imamo svoje vlastite tradicije. I našu vlastitu povijest“, rekao je gospodin Schneider.

„Tko nema?“ izmaklo mi je.

On se nasmiješio.

„Smiju li se i nežidovska djeca upisati u vaše škole?“

„Službeno smiju. Da, naravno. Tu otvorenost dugujemo vladi koja nas subvencionira. Ne razlikujemo se od katoličkih škola.“

„Bi li mene primili u školu vaše djece?“ zapitala sam.

„Teoretski da. U praksi se to jako rijetko događa.“

„Je li samo srednja škola podijeljena?“

„Hoćete reći, pohađaju li dječaci i djevojčice odvojenu nastavu? Ne, mi ih 'separiramo' već od malih nogu.“

„Pod 'podjelom' sam zapravo mislila odijeljenost od drugih religija i od ostatka svijeta *tout court*. Započinje li to tek u srednjoj školi?“

„I osnovna škola je židovska.“

„Dakle tamo nema nežidovske djece?“

„To je moguće, ali se u stvarnosti ne događa.“

Osjećala sam se nesigurna zbog tjeskobe koju je u meni izazivala blizina željezničke pruge. Religiozni Židovi očito su se izdvajali od ostatka stanovništva, a ta segregacija, koju su naizgled sami svjesno održavali, počinjala je dakle već od malih nogu. Kako je to moguće? Kako se jedna manjina tako naglašeno želi razlikovati od većine? Tko, osim bijelaca u Južnoj Africi, smatra potrebnim izolirati svoju posebnost od ostatka svijeta? Koliko za to moraš biti uobražen – ili pak prestrašen? Koliko slijep za vlastitu povijest: taj narod u kojem se svi lijepe jedni za druge upravo je bio neprijatelj broj jedan Njemačke i njezinih suradnika, ali sad, približno četrdeset godina kasnije, još uvijek traži odvojenost? U vojsci svi znaju da kamuflažno odijelo može spasiti živote. Ali baš ti ljudi, čija je povijest bila puna proganjanja, činili su sve da budu upadljivi? Ili tu ima nečega što ja ne razumijem? Što ne vidim? Što ne mogu vidjeti? Je li problem u meni? Zašto se spotičem o njihov vanjski izgled, iako sasvim dobro znam da je nacistička Njemačka najveću opasnost vidjela upravo u asimiliranim njemačkim Židovima, u svim Židovima koji su se neupadljivo, vrijednim radom i velikim zalaganjem uzdignuli na sam vrh društva?

Pokušala sam zatomiti svoju zbunjenost. Znala sam da ću biti etiketirana kao antisemit ako nefiltrirano očitujem svoju smetenost. Nima je katkad blistao od ponosa kad se mogao ograničiti od nas, zapadnjaka. Ali barem je isto tako često mrzio kao kugu kad mu je uvijek iznova pokazivano da nije „jedan od nas“.

Ono što moji kolege – studenti nisu uspjeli, neću ni ja uspjati. Kako mogu raditi s ljudima koji svoju vjeru i svoje podrijetlo smatraju središtem života?

Poznaješ li vic o Moosu?“ zapitao je gospodin Schneider.

Nisam imala vremena za odgovor.

„Moos, židovski poslovni čovjek, leži na samrti i poziva k sebi svog poslovnog partnera Amosa. Prije nego što umre, želi zamoliti Amosa za oprostjenje.“

Ponovno je ispričao cijeli vic. Kod poante je ponovno prasnuo u grohotan smijeh i ponovno me pogledao pun očekivanja. Ja sam se ponovno nasmijala zajedno s njim, ovaj se put vrlo neugodno osjećajući.

„Kad možete započeti?“

„Večeras“, odgovorila sam.

Oprostila sam se bez rukovanja. Taman prije nego što je zatvorio vrata ureda, gospodin Schneider me je pozvao natrag. Mogu li mu napisati ime svog mladića na komad papira.
